

GRZEGORZ KOWALSKI

Katedra Geodezji, Kartografii Środowiska
i Geometrii Wykreślnej Politechniki Łódzkiej

RAFAŁ KOWALSKI

Urząd Miejski w Aleksandrowie Łódzkim

DOKUMENTY KARTOGRAFICZNE Z POCZĄTKÓW ALEKSANDROWA ŁÓDZKIEGO

Opiniodawca: **prof. dr hab. inż. Zdzisław Adamczewski**

W opracowaniu scharakteryzowano zasób informacji zawarty w dwóch dokumentach kartograficznych z początków XIX wieku a dotyczących założenia miasta Aleksandrowa Łódzkiego.

1. Wprowadzenie

Procedura rozplanowania nowego przedsięwzięcia przestrzennego, np. osady, w początkach XIX wieku w ogólnych zarysach była identyczna jak współcześnie. Po wybraniu miejsca planowanego przedsięwzięcia należało dokonać szczegółowych pomiarów tego terenu i na ich podstawie sporządzić szczegółową, wielkoskalową mapę sytuacyjną, która była graficznym modelem powierzchni obszaru zainteresowania planistycznego [1]. Na tym modelu – mapie rysowana była geometria rozplanowania elementów składowych przedsięwzięcia, a więc ulic, placów publicznych, działek budowlanych, ogrodów oraz parcel przeznaczonych na działalność instytucji publicznych, jak parafie, szkoły, szpitale itp. Plan taki, z odpowiednim do niego rejestrem zawierającym szczegółowe zestawienie pól powierzchni wszystkich elementów rozplanowania przestrzennego, czyli dokumentacja kartograficzna, stanowiły podstawę wniosku o urzędowe pozwolenie na realizację planowanego przedsięwzięcia. Taka procedura została zapewne zachowana przy projektowaniu i realizacji osady Wierzbno – dziś miasta Aleksandrowa Łódzkiego.

Rafał Bratoszewski herbu Sulima, właściciel wsi Dobrzelin w powiecie orłowskim obwodu gostynińskiego, ok. roku 1798 nabył dobra Brużycy Wielka

w powiecie zgierskim obwodu łęczyckiego i postanowił w nich utworzyć osadę fabryczną dla cudzoziemskich specjalistów z branży włókienniczej i branż pokrewnych. Do realizacji tego zamysłu najął mierniczego Bernarda de Schuttenbacha, aby ten pomierzył grunt przeznaczony na to przedsięwzięcie, sporządził stosowną mapę, na niej wyrysował projektowany układ przestrzenny nowej osady i układ ten wytyczył w terenie. Oryginał tego planu nie został dotychczas odnaleziony. Zachowały się natomiast co najmniej dwa dokumenty kartograficzne sporządzone przez Schuttenbacha na podstawie tego oryginału.

2. Plan gruntów Wierzbna z 1818 roku

Starszy z tych dokumentów jest zatytułowany (ortografia oryginalna): „*PLAN Gruntów przez JW. Rafała Bratoszewskiego Sędziego Pokoju Powiatu Orłowskiego Działka Brużycy=wielkiej, Wierzbny, & cet, na Zabudowania, i Ogrody przeznaczonych, Kościołowi, Organiście, i do Szkoły, na Wierzbny, (dopisano później inkaustem czyli Alexandr...) leżących, Dnia 12. Sierpnia Roku 1818. – a przez Geometrę Bernarda de Schuttenbacha na Kartę Dnia tegoż i Roku przeńieszionych*” (patrz rys. 1). Znajduje się on w Archiwum Archidiecezjalnym w Łodzi, w poszycie „Akta Konsystorza Jeneralnego Archidiecezyi Warszawskiej tyczące się Kościoła Alexandrów” – karty 22 i 23, zszyty razem z aktem notarialnym ustanowienia przez Rafała Bratoszewskiego uposażenia pieniężnego dla proboszcza i organisty w Aleksandrowie oraz odszkodowanie dla proboszcza w Zgierzu za wsie odłączone do nowej parafii w Aleksandrowie, spisany w dniu 17. maja 1820 roku [5].

Rysunek planu jest sporządzony na cienkim papierze ze znakiem wodnym C&I HONIG, o wymiarach 440×366 mm, wykreślony i opisany tuszem czarnym, liniami grubości około 0,2 mm. Nominalna skala planu, odczytując dosłownie objaśnienie pod rysunkiem podziałki poprzecznej - „*Z tej Podziałki 40. pretów są Trzy Cale Łokcia Warszawskiego*”, powinna wynosić 1:2400 (1 pret to 4,32 m, a 1 cal warszawski to 0,024 m), jednak z badań kartometrycznych szacuje się skalę tego egzemplarza na około 1:2300. Z cech fizycznych tego egzemplarza wnioskuje się, iż jest to kopia szpilkowa fragmentu większego opracowania kartograficznego, zapewne oryginału planu regulacyjnego projektowanej osady wykonanego w tej samej skali.

Pełny zasób informacyjny tego dokumentu jest zawarty na dwóch przenikających się warstwach tematycznych: warstwie kartograficznej i warstwie opisowej. Warstwa kartograficzna prezentuje informacje przestrzenne o obiektach terenowych fragmentu osady przedstawione za pomocą znaków graficznych i barw. Warstwa opisowa zawiera informacje objaśniające w formie słownej, tabelarycznej i rysunkowej [2].

Rys. 1. Plan gruntów osady Wierzbno sporządzony przez Bernarda de Schuttenbacha w 1818 roku. Skala oryginalna ok. 1:2300 (Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi)

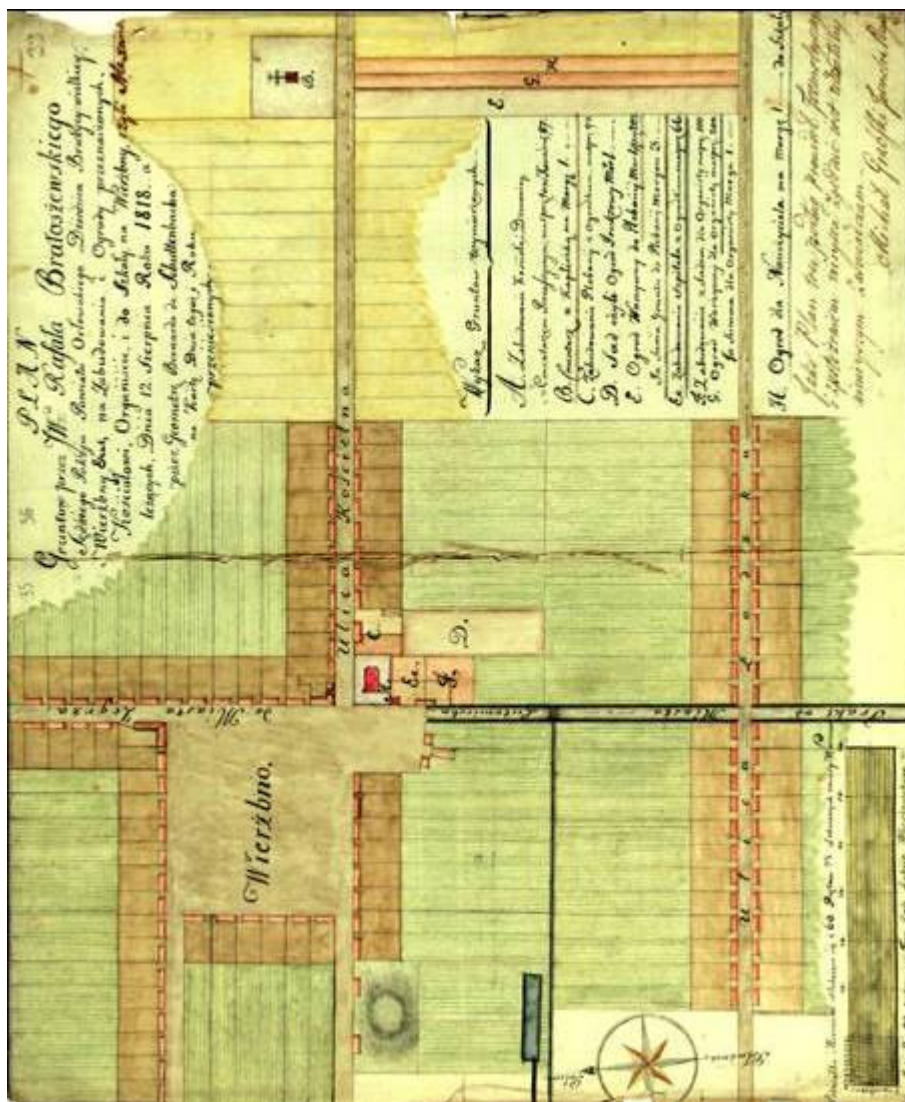

Fig. 1. Wierzbno land settlement plan drafted by Bernard de Schuttenbach in 1818. Scale of the original ca 1:2300 (Archdiocese Archives in Łódź)

Zbiór informacji przestrzennych – mapa zawiera rysunek: siatki ulic i placu osady, granic działek gruntowych z barwnym wyróżnieniem ich przeznaczenia (place budowlane, sady i ogrody warzywne), granic działek gruntowych oznaczonych literami alfabetu łacińskiego, obrysów obiektów budowlanych z podziałem na istniejące (wypełnione kolorem w całości) oraz projektowane (podkolorowane częściowo), a także szczegółów fizjograficznych – rowów, stawu i znacznej nierówności terenu.

Zbiór informacji opisowych zawiera: cytowany wyżej opis tytułowy, rejestr gruntów, rysunek i opis podziałki poprzecznej, rysunek róży magnetycznej z wyróżnionym kierunkiem północy oraz klauzulę wiarygodności. Rejestr zawiera przeznaczenie i powierzchnie tylko działek gruntowych oznaczonych na mapie literami, jak poniżej:

Wykaz Gruntów wymierzonych

A. Zabudowanie Kościoła i Dzwonnicy z Cmentarzem

Processyinyum, ma prętów Kwadrat 87.

B. Cmentarz z Kapliczką ma Morgę 1. „ – „

C. Zabudowanie Plebanij z Ogródkiem ma # prę 97.

D. Sad czyli Ogród Fruktowy Mor 1. „ – „

E. Ogród Warzywny do Plebanij Mor 1. # prę 203.

In Suma Gruntu do Plebanij Morgów 3. „ – „

E.e. Zabudowanie Szpitala z Ogródkiem ma # prę 66.

F. Zabudowanie z Sadem dla Organisty ma # prę 100.

G. Ogród Warzywny dla Organisty ma # prę 200.

In Summa dla Organisty Morga 1. „ – „

H Ogród dla Nauczyciela ma Morgę 1. „ – „ do Szkoły

Dokument został zredagowany w taki sposób, że wszystkie napisy oraz podziałkę poprzeczną i różę magnetyczną umieszczono na rysunku mapy, usuwając elementy sytuacji terenowej znajdujące się pod napisami i rysunkami.

Miejsce przechowania tego dokumentu, zakres treści i sposób redakcji wskazują dowodnie, że celem tego opracowania było zilustrowanie położenia w terenie działek gruntowych przeznaczonych przez właściciela – Rafała Bratoszewskiego, na uposażenie instytucji miejskich: parafii, organisty, cmentarza grzebalnego, szpitala i szkoły oraz wykazanie pól powierzchni tych działek, co zostało przedstawione w cytowanym rejestrze. Był on zatem przeznaczony dla potrzeb czynności cywilno-prawnych związanych z obrotem nieruchomościami. Dokumenty o takim przeznaczeniu, zgodnie z przepisami

administracyjnymi Królestwa Polskiego z 1816 roku, mogli wykonywać tylko geometrzy patentowani [7]. Widocznie geometra B. de Schutzenbach takich uprawnień nie miał, stąd konieczne było uwierzytelnienie tego dokumentu, co dokonane zostało wpisem:

„Jako Plan ten podług prawideł Jeometrycznych zpołożeniem mieysca zgodnie jest udziałany niniejszym Zaświadczam Michał Grabski Jeometra Przysię...”

Z rysunku kartograficznego wnioskować można, że w momencie jego sporządzenia na terenie osady były na pewno dwa obiekty budowlane: kościół murowany i oberża naprzeciw kościoła. Pozostałe przedstawione na mapie budynki były bądź w budowie, bądź w fazie projektowania.

Proces inwestycyjny w osadzie przebiegał bardzo intensywnie. Prezes Komisji Województwa Mazowieckiego Rajmund RembIELIński, w drugim raporcie do J.O. Księcia Namiestnika Królestwa Polskiego z objazdu służbowego obwodu łęczyckiego, w dniu 13. lipca 1820 roku tak pisał:

“...Z Ozórkowa udałem się do podobnej o dwie mile stamtąd równie nad Bzurą wśród borów na piasku założonej dopiero od trzech lat osady. W-ny Rafał Bratoszewski, widząc w sąsiedztwie tak korzystny przykład, naśladował go w poprawnym daleko sposobie, a będąc majetnym kapitalistą, nie żałował na ten cel wydatku. Osada rzeczona, na gruncie wsi rozległej Brużycy, której nadał imię Alexandrów, jest zupełnie foremną. Obszerny rynek i kilka ulic szerokich i prostych nadaje jej kształt jednego z lepszych w Polsce miasteczek, co zaś jest szczególniejszem, że nadzwyczaj prędko wybudowaną została. Jest w niej 216 wymierzonych dwumorgowych placów, z tych 31 tylko nierozdanych. Domów bardzo porządných i kształtných 120, reszta się buduje, co rzeczonej osadzie wielki ruch nadaje. Między wybudowanymi domami są trzy murowane, teraz się buduje pięć, a szósta wielka oberża. Kościół katolicki – piękną architekturą i gustownie wystawiony, ewangelicki ma być w roku przyszłym murowany. Dziedzic nie przepomniał nawet w rogu miasta założyć spacerowy ogród, przy nim wymurował kawiarnię, pomieszkanie dla ogrodnika i oranżarję, a to wszystko nie dla siebie, lecz dla miasta. Ludność tej osady wynosi już teraz 1083 dusze...

...A gdy stan zdrowia W-go Bratoszewskiego jest niebezpieczny, o nic bardziej nie troszczy się, jak o kilka lat życia, aby swą osadę do zamierzonego doprowadził celu. Chcąc on uzyskać przywilej na miasto, wszelkie z swej strony w tej mierze uczynił łatwości i obmyślił 2000 zł. rocznego dla Kasy Miejskiej funduszu. Już dozorca miast z polecenia Komisji Wojewódzkiej sporządził na miejscu urzędowe w tej mierze dzieło, które za moim do Warszawy powrotem Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji przedstawionem będzie...”[6].

Do uzyskania „*przywileju na miasto*” konieczna była, również w tym czasie, szczegółowa dokumentacja kartograficzna, na którą składała się „*mappa ogólna wraz z rejestrem pomiaru*”, jak to stanowiły przepisy rozporządzenia Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji Królestwa Polskiego o obowiązkach dozorców miast z dnia 24. sierpnia 1818 roku [7]. Z powyższego fragmentu raportu RembIELIńskiego wnioskować można, że o niezbędnych w urzędowej procedurze uzyskania praw miejskich dokumentach poinformo-

wany został założyciel Bratoszewski, a dozorca miast (urzędnik stopnia powiatowego) czuwać miał nad sprawnym ich sporządzeniem.

3. Mapa nowo założonego miasta Aleksandrowa z 1821 roku

Drugi z zachowanych dokumentów kartograficznych, sporządzony przez B. de Schutzenbacha na podstawie jego planu regulacyjnego, znajduje się w Zbiorze Kartograficznym Archiwum Państwowego w Łodzi [4]. Składa się z dwóch części: z opracowania kartograficznego i ze zbroszurowanego rejestru.

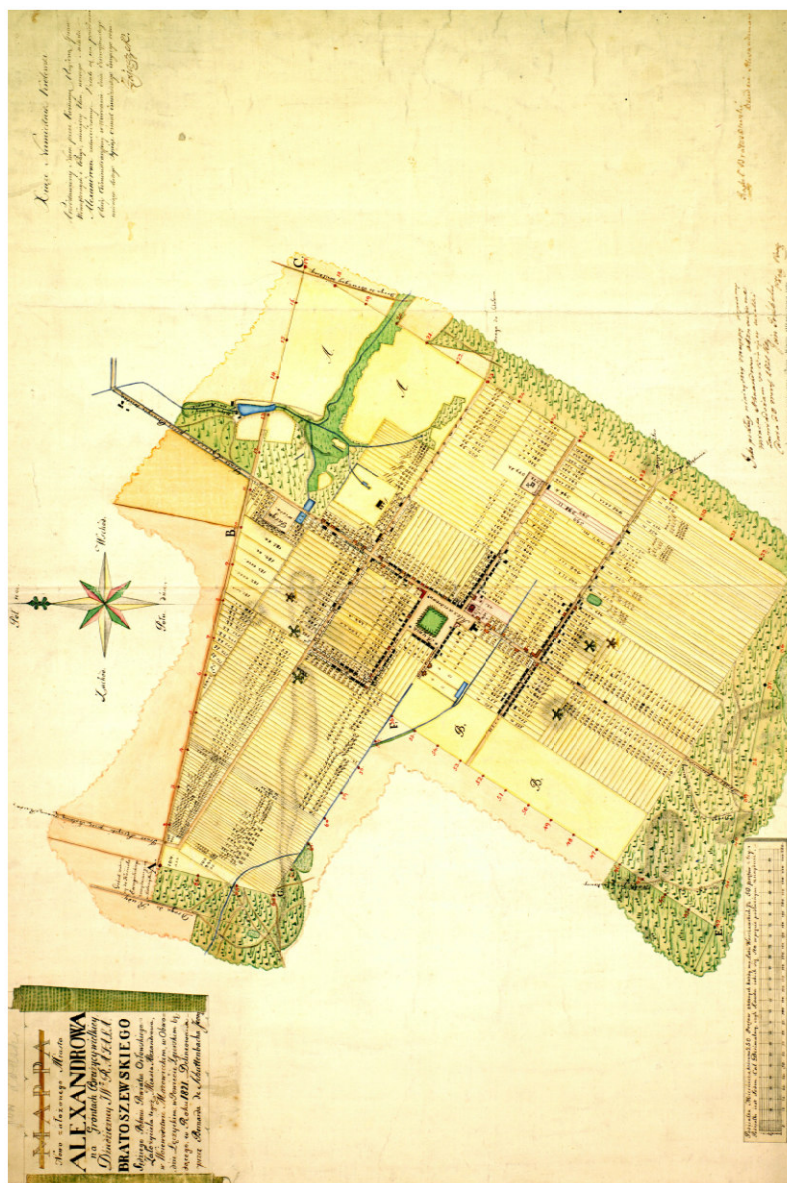
Opracowanie kartograficzne (rys. 2) zatytułowane jest:

„MAPPA Nowo założonego Miasta ALEXANDROWA na Gróntach Brużycy – wielkiej, Dziedzicznej JW^o RAFAŁA BRATOSZEWSKIEGO Sędzięgo Pokoju Powiatu Orłowskiego. Założyciela tegoż Miasta Alexandrowa, w Województwie Mazowieckim, w Obwodzie Łęczyckim, Powiecie Zgierskim będącego, w Roku 1821. Delineowana przez Bernarda de Schutzenbacha Jeom.“ (Terminem „delineacja“ nazywano w końcu XVIII wieku niektóre opracowania kartograficzne zawierające obok obrazu istniejącej sytuacji również założenia planistyczne [3]). Sporządzone zostało na kartonie o wymiarach 836×572 mm podklejonym płótnem i zorientowane ściśle w kierunku północy magnetycznej.

Warstwę kartograficzną stanowi rysunek sytuacji w skali 1:5 000 („50 prętów z tej Podziałki iest Ieden Cal Decymalny, czyli Ławka iakich się Sto w pręcie podłużnym znayduie.”), wykreślony tuszem czarnym, liniami o grubości około 0,2 mm z charakterystyką rodzajową szczegółów sytuacyjnych przy zastosowaniu oznaczeń barwnych. Na podstawie cech fizycznych tego egzemplarza można wnioskować, że powstał on jako rysunek przeskalowany z oryginału planu, a nie jako kopia szpilkowa.

Rysunek kartograficzny zawiera:

- granice miasta utrwalone kopcami granicznymi ponumerowanymi liczbami od 1 do 65; kopce na załamaniach linii granicznych oraz u zbiegu trzech granic zostały oznaczone dodatkowo wielkimi literami alfabetu łacińskiego,
- place i ulice wypełnione w świetle kolorem brązowym; poza granicami miasta pokazano wyloty dróg istniejących przed jego założeniem,
- granice działek gruntowych; działki są oznaczone liczbami od 1 do 575 (dwukrotnie występuje numer 228) i dodatkowo małymi literami alfabetu łacińskiego, dłuższe granice działek są podkolorowane na żółto, a działki opisane we wcześniejszym dokumencie są oznaczone na różowo, obszary niepodzielone oznaczono literami A i B,
- budynki z podziałem na murowane – wypełnienie kolorem czerwonym i drewniane – wypełnienie kolorem czarnym; budynki w budowie – odpowiednim kolorem wypełnienie częściowe, znaki niewypełnione oznaczają projektowaną lokalizację budynków,

Rys. 2. Mapa nowo założonego miasta Aleksandrowa sporządzona przez Bernarda de Schutténbacha w 1821 roku
Skala oryginalna 1:5000 (APŁ, Zbiór kart., sygn. 10)

Fig. 2. Map of the newly founded city Aleksandrow made by Bernard de Schutténbach in 1821
Scale of the original 1:5000. (SAL, Cart. Coll. – sign. 10)

- wiatraki przedstawione znakami obrazkowymi,
- ciek i zbiorniki wodne wypełnione kolorem niebieskim,
- łąki oznaczone kolorem ciemnozielonym,
- tereny zadrzewione oznaczone znakami obrazkowymi w kolorze zielonym,
- lokalne wyniosłości terenu przedstawione szarymi cieniami z kreskowaniem.

Warstwa opisowa tego opracowania zawiera:

- cytowany wyżej tytuł mapy w ozdobnym kartuszu,
- rysunki róży magnetycznej i podziałki porzeczej,
- poręczenie geometry przysięgłego w brzmieniu: *Za rzetelność niniejszego Planu Miasta Alexandrowa ręczy Michał Grabski Jeometra Przysięgły*
- zaświadczenie urzędnika powiatowego o czytelności na gruncie granic miasta w brzmieniu: *Jako podług niniejszey mappy kopcamy miasto Alexandrow obznaczone zaswiadczam w Brużycy wielki dnia 20 wrzes 1821 Jan Grubski (inżynier albo budowniczy powiatu),*
- podpis właściciela miasta: *Rafał Bratoszewski Dziedzic Alexandrowa,*
- urzędowe zatwierdzenie planu miasta w brzmieniu: *Xiąże Namiestnik Królewski. Przedstawiony Nam przez Komissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Policyi, ninieyszy Plan, nowego miasta Alexandrowa zatwierdzamy. Działo się na posiedzeniu Rady Administracyjney w Warszawie dnia dziewiętnastego miesiąca Lutego Tysiąc ośmsset dwudziestego drugiego roku. (-) Zajączek.*

Ten ostatni wpis objaśnia cel sporządzenia tego opracowania i dostosowane do celu jego treść i formę. Opracowanie to stanowiło załącznik do wniosku o nadanie osadzie *przywileju na miasto*. Zatwierdzenie przez Namiestnika Królestwa Polskiego gen. Józefa Zajączka tego, używając współczesnego określenia, planu zagospodarowania przestrzennego było ostatnim krokiem w procedurze administracyjnej nadawania praw miejskich osadom prywatnym.

Warstwę opisową dokumentu uzupełnia zeszyt zatytułowany

„*REIESTR Gruntów Nowo założonego Miasta ALEXANDROWA (wymie)rzone i wyrachowane na Włoki Chełmińskie (z nich każda ma) 30. Morgów Chełmińskich, a Morga (ma prętów kwadra)towych 300, Pręt maiący w sobie długości (łokci pols)kich 7½ który podzielony iest na Pręcików (10, a) Pręcik na 10 Ławek, spisany stósownie do Mappy Delineowaney w Roku 1821.*” (w nawiasach dopisano brakujące fragmenty tekstu częściowo zniszczonej karty tytułowej broszury).

Główna i Nazwa		Arizacja Grotu podług						fłoci			Obciążenie	
Mieszkańców		czynnici na mapie						w Ogół			przy której ulicy	
w Aleksandrowie		Arizacja Grotu podług						w Ogół			mała Para, zlogisowa	
		Arizacja Grotu podług						w Ogół			przeznaczona do	
		Arizacja Grotu podług						w Ogół			Lubowiana	
Pocześnie Summy								14	26	230		
267		372	10	3			50				50	ulicy Kaliskiej
268		373	10	3			50				50	ulicy Kaliskiej
269		374	10	3			50				50	ulicy Kaliskiej
270	Krzysztof Engelmann	373	10	6			60				60	ulicy Kaliskiej
271	Summa Grotu redanego	92	9	95		2	3	2	230	1		
	Summa Grotu redanego	116	19	29		2	3	2	230	1		
	Grotu zostawione do rozeznania											
	Także oznaczone Litera A											
	przy ulicy Brzeskiej i ulicy								2	20	164	
	Opolecia państwa											
	Także przy ulicy Brzeskiej								1	11	230	
	Opolecia Litera B											
	przy ulicy Brzeskiej								1	27	218	
	Opolecia Litera DE											
	położonego z ulicą											
	ulicy z Brzeską w Ogół											
	Summa	44		39								
	ulicy z Brzeską w Ogół	14		14								
	ulicy z Brzeską w Ogół	189		4								
	ulicy z Brzeską w Ogół	139		4								
	ulicy z Brzeską w Ogół	318		4								
	ulicy z Brzeską w Ogół	60		1	3	8						
	ulicy z Brzeską w Ogół	130		3								
	ulicy z Brzeską w Ogół	26		1								
	ulicy z Brzeską w Ogół	26		26						1	20	
	ulicy z Brzeską w Ogół	11		6								
	ulicy z Brzeską w Ogół	64		4								
	ulicy z Brzeską w Ogół	60		4								
	ulicy z Brzeską w Ogół	22		4								
	ulicy z Brzeską w Ogół	189		4								
	ulicy z Brzeską w Ogół	188		3								
	ulicy z Brzeską w Ogół	150		1								
	ulicy z Brzeską w Ogół	114		3								
	ulicy z Brzeską w Ogół	228		4								
	Summa Ogółna całej							21	28	172		
	Rozległość Terenów											
	miasta Aleksandrowa											

Rys. 3. Ostatnia strona rejestru gruntów miasta Aleksandrowa sporządzonego do mapy z 1821 roku (APŁ, Zbiór kart., sygn. 10)

Fig. 3. Last page of of the city Aleksandrów land registry made to the map of 1821 (Cart. Coll. SAL – sign. 10)

Rejestr zawiera opis granic miasta i tabelaryczne zestawienie 271 nieruchomości gruntowych składających się z jednej lub kilku działek gruntowych. W kolejnych kolumnach przedstawione zostały:

- nazwisko lub nazwa podmiotu władającego,
- długość i szerokość każdej działki w prętach, pręcikach i ławkach oraz powierzchnia działki z dokładnością do 1 pręta kwadratowego (1 pręt kwadratowy to 18, 6624 m²),
- powierzchnia całej nieruchomości we włókach, morgach i prętach kwadratowych,
- nazwa ulicy, przy której leży działka.

Ponadto wykazane są opisy i powierzchnie trzech dużych, niepodzielonych obszarów oraz nazwy i powierzchnie wszystkich ulic i placów osady. Ostatnią stroną tego rejestru przedstawiono na rysunku 3. Ogólna powierzchnia miasta wynosi 21 włók, 28 morgów i 172 prętów kwadratowych, czyli 368,7167 ha. Rejestr podpisał *Rafał Bratoszewski Dziedzic Alexadrowa*.

4. Podsumowanie

Oba prezentowane dokumenty zostały sporządzone dla konkretnych potrzeb. Zadaniem dokumentu „Plan Wierzbna” było zilustrowanie położenia i wielkości działek przeznaczonych w dniu 12 sierpnia 1818 roku przez właściciela R. Bratoszewskiego na uposażenie parafii, szpitala i szkoły. Świadczy o tym format dokumentu dostosowany do formatu aktów urzędowych, np. aktów notarialnych, a także szczegółowy opis tylko przedmiotowych działek. Inne elementy zagospodarowania przestrzennego prezentowanego fragmentu osady zostały przedstawione schematycznie. Z tego powodu dokument ten nie pozwala na szersze wnioskowanie o stanie zainwestowania osady w momencie jego sporządzenia. Pewne jest natomiast, że nazwę Alexandrów nadał jej Bratoszewski po 12. sierpnia 1818 roku.

Drugi dokument „Mappa Alexandrowa” wraz z rejestrem został sporządzony na potrzeby procedury administracyjnej ubiegania się o nadanie praw miejskich. Jednocześnie stanowi on kompleksowy i wiarygodny zbiór informacji o stanie zagospodarowania całego miasta na dzień 20 września 1821 roku. Zawiera charakterystykę: użytków gruntowych, podziałów gruntów na działki, wielkości i stosunków własnościowych nieruchomości gruntowych, w tym również projektowanych do przekazania przyszłym podmiotom władającym, stanu i rodzaju zabudowań istniejących i projektowanych. Stanowi więc załączek takiego zbioru, który obecnie budowany jest pod nazwą systemu informacji o terenie.

Porównanie zawarte w tym dokumencie zbioru informacji ze spostrzeżeniami prezesa R Rembielińskiego, zawartymi w cytowanej wyżej jego relacji z o rok wcześniejszej lustracji miasta, umożliwia oszacowanie tempa i jakości zmian dokonanych w rozwoju miasta w ciągu jednego roku. Przez ten czas:

- areał gruntów podzielonych zwiększył się o około 16 morgów,
 - liczba nieruchomości wzrosła o 55 jednostek,
 - przybyły cztery nowe podmioty władające,
 - przybyło 46 budynków wykończonych,
 - budynków w budowie było 42, w tym aż 29 murowanych.
- Jak na ówczesne realia był to rzeczywiście znaczny postęp.

Literatura

- [1] **Czochański M., Kośka T., Kowalski G.:** Zarys dziejów geodezji w Łodzi. Monografie Politechniki Łódzkiej Nr 1793. Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2008.
- [2] **Kowalski G.:** Właściwości informacyjne i kartometryczne dawnych map Łodzi. Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej, Budownictwo Nr 58, Łódź 2008.
- [3] **Wespiński P. E.:** *HOPPE, LINDLEY, WPG.* www.wpg.com.pl/index.php/eng/Muzeum/Zdarzenia/Wystawa-Kartografia-Warszawska-1641-2009.
- [4] Archiwum Państwowe w Łodzi. Zbiór kartograficzny 1600-1980. sygn. 10.
- [5] Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi. Akta Konsystorza Jeneralnego Archidiecezji Warszawskiej dotyczące się Kościoła Alexandrów”.
- [6] Rocznik Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego 1928. Źródła. Trzy raporty Rajmunda Rembielińskiego, prezesa Komisji Województwa Mazowieckiego z objazdu obwodu łęczyckiego w roku 1820. Opracował Zygmunt Lorentz. Łódź 1929.
- [7] Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Część I Gospodarstwo miejskie. Tom II zawierający przepisy o obronie własności i praw miastom służących, o uporządkowaniu miast i realności miejskich, o robotach i ulepszeniach w miastach, i o funduszu budowlanym miast. Wydział Spraw Wewnętrznych i Duchownych. W drukarni Jana Jaworskiego, Warszawa 1866.

CARTOGRAPHIC DOCUMENTS OF THE EARLY CITY ALEKSANDRÓW ŁÓDZKI

Summary

The study characterized the recourse of information contained in two mapping documents drawn in the early of nineteen century. The documents concern the founding of the city Aleksandrów Łódzki.